

УДК 271.2-846(477.87)«1970»

Мирослава Іванчик

ДЕРЖАВНО-КОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ у 1970-х рр.

DOI: 10.58407/litopis.250107

© М. Іванчик, 2025. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0193-2582>

1970-ті рр. показали суперечності партійної та церковної політики СРСР. З одного боку, треба було боротися з релігійними явищами, обрядами, Церквою та вірянами, з іншого – оприявився прагматичний підхід до релігії як чинника, який був необхідний владі для соціальної згуртованості населення через активну орієнтацію віруючих на державну ідеологію, комунікації з громадянами та насадження потрібних партії ідеологічних наративів. **Метою статті** є дослідження становища релігійних організацій в 1960–1970-ті рр., посилення процесів перевірки їх діяльності, особливо обрядовості. Автором застосовано історико-порівняльний **метод** для дослідження стану релігійних справ наприкінці 1960-х та в 1970-х рр. на теренах Закарпатської області; метод аналізу архівних документів, листів та статистичних даних з фонду ДАЗО (в основному фондів 1490), узагальнення та визначення тенденцій у період 1970 рр. та системний підхід для вивчення політичних і соціально-економічних явищ у їх взаємозв'язках, порівняльно-історичний та історико-хронологічний методи. **Наукова новизна.** Уперше проаналізовано стан релігійних організацій, ставлення до обрядовості в 1970-х рр. шляхом прослідковування тенденцій протягом десятиріччя на території Закарпатської області. **Висновки.** Загалом у 1970-х рр. відбулось легке послаблення у ставленні до релігії, водночас тривало переслідування вірян, популярні анонімні скарги та доноси. Проводилась адаптація релігійних свят до світських. Систематично проводився моніторинг богослужіння із зазначенням присутніх. Відбувається розквіт Руської Православної Церкви, затверджується механізм навчання та стажування новопризначених священнослужителів. Радянська влада усвідомлює потребу переорієнтації.

Ключові слова: релігія, обрядовість, Руська Православна Церква, уповноважений у справах релігії у Закарпатській області, релігія в Закарпатті.

За правління Хрущова, у 1961 р. створені групи сприяння виконавчим комітетам, міським радам, депутатам трудящих з дотримання законодавства про релігійні пункти. На державному рівні існували дві гілки контролю релігійних організацій – всесоюзні Рада у справах релігійних культів та Рада у справах Руської Православної Церкви, а при обласних, крайових, республіканських, виконавчих комітетах депутатів – діяли уповноважені обох рад. Починаючи від 1960-х рр. радянська влада фокусується на очоленні релігійних процесів в країні, відбувається навернення вірян та перехід священнослужителів до підконтрольної державі Руської Православної Церкви.

У 1964 р. (після усунення Хрущова) проведена нарада з питань порушення «соціальної законності» щодо віруючих. Задля демонстрації зміни курсу політики щодо релігійного життя, Президія Верховної Ради СРСР 27 січня 1965 р. прийняла постанову «Про деякі факти порушення соціалістичної законності у відношенні до віруючих»¹. За Леоніда Брежнєва був створений єдиний орган із питань релігії, який проіснував аж до 1991 р. – Рада у справах релігії².

Так, у своїй діяльності вищезазначені комісії керувалися настановами Ради Міністрів УРСР № 219 від 1 квітня 1969 р. та рішенням облвиконкому (на місцевому рівні) № 233 від 9 травня 1973 р. з питань здійснення контролю за дотриманням законодавства про ре-

¹ Помаз Ю. Особливості атеїстичної політики і стан об'єктів культового призначення в сер. 1960-х – на поч. 1970-х рр. в Україні. *Філософські обрії*. 2010. № 24. С. 195.

² Бондарчук П., Даниленко В., Крупина В., Кубальський О. Релігійна політика в Україні у 1960-х – 1980-х рр. і сучасна практика міжконфесійних відносин. Київ, 2010. С. 8.

лігійні культи. Представниками цих комісій були працівники фінансових органів, органів освіти, місцевих депутатів, працівники виконавчих комітетів, завідувачі відділів, вчителі, лектори-атеїсти товариства «Знання», працівники клубів і бібліотек, комуністи та комсомольці. Комісія й групи сприяння працювали під керівництвом партійних організацій та виконавчих комітетів місцевих рад в контакт з уповноваженим Ради в справах релігії при виконкомі обласної Ради депутатів трудящих. Так, у Закарпатській обл. функціонував апарат Уповноваженого в справах релігії, який приймав звітування з районів, готував доповіді на обласну раду, міністерство, розглядав запити, доноси, скарги.

Комісії відвідували богослужіння, вивчали стан релігійної ситуації, склад осіб, які очолюють релігійні громади, проведення церковниками та віруючими релігійних обрядів, стан відвідування віруючими церков, надходження у церковні каси коштів та утримання в належному стані культових приміщень. Проаналізувавши архівні звіти таких комісій, маємо зазначити, що особлива увага фокусувалась на молоді, їхньому відвідуванні церков та супроводі, або тих, хто їх залучив до Церкви. Населення літнього віку неодноразово в документах фігурувало як «невиправні фанатики»³.

У довідці від 24 квітня 1973 р. про відрядження до Великоберезнянського району, референт уповноваженого ради І. Андрусак вказав на невиконання вимог, створення груп сприяння контролю за релігійними культями, відсутність ведення інвентаризації культового майна, поновлення богослужінь знятими з обліку громадянами, збереження церковних пам'яток архітектури в селі Гусний і Сухий, перевірка касових книг релігійних громад, фактори приховування прибутків окремих людей, які продовжували отримувати гроші за виконання релігійних обрядів (це стосувалось хрещень, вінчань, відспівувань тощо), управління релігійними представниками сільськими кладовищами, наявності хрестів на кладовищах та біля будинків окремих громадян, збереження ікон та книг.

У характерних довідках про відправлення богослужінь завжди зазначався термін богослужіння, присутні від початку та до кінця віряни з огляду на вік та ґендер (люди 60+ зазначалися як церковний актив).

У доповідях також описувався процес проведення служби, наявність священника та його асистентів, акцентувалась увага на тексті проповіді – характер релігійний чи світський. Вказувалося на чіткість дикції та мову, якою велася проповідь. Наприклад, у звіті про богослужіння в церкві села Чопівці Мукачівського р-ну, у день церковного свята Вознесіння, 7 червня 1973 р., священник «проповідь проводив то на українській, то на російській мові, а інколи вставляв і слова закарпатського діалекту»⁴.

Майже у всіх довідках відображалася кількість, вік молоді, яка була присутня на богослужінні. Обов'язково деталізувався опис настрою молоді та дітей – слухали проповідь, бігали та займалися дитячими справами, чи молилися або підспівували, з ким прийшли до церкви. Наприклад, відповідно до інформації про богослужіння в церкві Адвентистів сьомого дня в м. Берегово від 06.03.1971, зазначено загальну присутність осіб (а саме, 85–90), де половину з них складали молоді люди віком 20–35 років, серед них понад 12 дітей дошкільного і 5–6 шкільного віку⁵.

Систематично відбувалося інформування про святкування Пасхи. У 1970 р. воно припало між двома визначними для радянської влади святами – ювілей Леніна та Перше травня. Владою зумисне організовувалися суботники, недільники, спортивні змагання та іншого роду заходи для відвернення уваги населення від релігійного свята. У листі Уповноваженого Ради у справах релігій у Закарпатській обл. С. Олененко до Ради у справах релігії при Раді міністрів СРСР, апарату Уповноваженого Ради у справах релігії при Раді Міністрів СРСР по УРСР та Закарпатському обкому КП України, зазначалася присутність 800 осіб, які принесли 500 кошиків (Дравці, Ужгородський р-н), 50 дітей дошкільного віку; в с. Завидово Мукачівського р-ну – 500 людей, з них до 100 молоді, 25 учнів, 60 дошкільнят; в с. Солотвино Тячівського р-ну було також біля 500 кошиків, до 100 хлопців, дівчат, і стільки ж дошкільнят⁶. 70–75% відвідувачів із області становили жінки. Зазначалося також значне збільшення попиту на релігійно-обрядові товари – у с. Лазещина (Рахівський р-н) планувалося отримати 400 рублів, а через свято отримало 2100 рублів, тобто збільшення на 525%.

Усі довідки записані під час проведення богослужінь визначних свят (Петра і Павла, Пасхи тощо), було надіслано відповідно до звітної ієрархії – спостерігачі на місцях – районний рівень – обласний – Київ – Москва. До заміток про недотримання закону вжива-

³ Державний архів Закарпатської області (далі – ДАЗО). Ф. 1490. Оп. 4. Спр. 70, Арк. 47.

⁴ Там само. Спр. 10. Арк. 61.

⁵ Там само. Спр. 8. Арк. 11.

⁶ Там само. Спр. 67. Арк. 31–32.

лись заходи – кримінальна відповідальність, виговори, лекції тощо. Велике поширення мають анонімні листи зі скаргою на тих чи інших священнослужителів.

Загалом, за правління Брежнєва відбулося легке послаблення тиску на Церкву, що вилилось у реєстрації великих діючих релігійних організацій, контролю церков, атеїстичного виховання та панівного стану Руської Православної Церкви. Кардинальних змін у ставленні держави та релігійного життя так і не відбулось.

Табл. 1. Порівняльна візуалізація діяльності релігійних об'єднань 1960–1984 рр.

Релігія та церква	Всього 1960	Діючі об'єднання 1970		Діючі об'єднання 1984	
		zareєст- ровані	nezareєст- ровані	zareєст- овані	nezareєст- ровані
Руська Православна Церква	428	444	16	423	н/д
Реформаторська Церква	81	81	4	81	н/д
Католицька Церква	41	41	6	41	н/д
Євангельські християни-баптисти	21	29	0	30	н/д
Адвентисти сьомого дня	10	2	0	12	н/д
Іудеї	3	н/д	н/д	3	2
П'ятидесятники	н/д	н/д	40	4	10
Свідки Єгови	н/д	н/д	90	н/д	64
Всього в області:	584	779		595	

Відповідно до великого рапорту «про реальний Стан справ церковного життя Мукачівської та Ужгородської єпархії з 1949 р. до сьогодні» Григорія, архієпископа Мукачівського та Ужгородського, від 30 червня 1973 р., «до звільнення Закарпаття від іноземних поновлень та возз'єднанню з братською сім'єю радянських народів, православна єпархія знаходилась під Сербською юрисдикцією і складалася з 20 благочинних районів, 183 приходських громад, 220 храмів, яких обслуговували 145 священнослужителів. У той же час греко-католицька єпархія складалася з 365 храмів і 277 священнослужителів». У звіті зазначалося про перехід – у перший же день офіційної ліквідації Греко-Католицької Церкви в Закарпатті – 88 греко-католицьких приходів зі 120 храмами до православної Церкви. «130 греко-католицьких священників возз'єдналися з руською православною церквою 28 серпня 1949 р.», результатом чого стало підписання Акту про ліквідацію Унії. 28 січня 1950 р. у Львові відбувся собор єпископів Західноукраїнських об'єднаних єпархій, де було прийнято постанову про очищення церковних богослужінь від латинських нововведень, які були «несовмістими» з догмами православної Церкви⁷.

Починаючи від 1972 р., архієпископом Григорієм були організовані спеціальні перевірочні комісії з метою ознайомлення з рівнем «оправославлювання» возз'єднаних приходів Закарпаття. За результатами цих звітів, відзначилися кардинальні зміни внутрішнього «оправославлювання» і свідомості вірян, навіть зміни декору храмів (греко-католицькі кам'яні престולי були замінені православними дерев'яними).

Відповідно до цього звіту, в часи унії зовсім не практикували причастя новонароджених, але після прийняття православ'я воно відбувається в присутності храмів, так як «віруючі прийняли цю традицію та швидко її поширили». Що стосується таїнства миропомазання при хрещенні дітей, то воно проводилося греко-католицькими священниками не за допомогою пензля, а безпосередньо перстом. Після роз'яснення священникам, які приєдналися до РПЦ, цей жест повністю вийшов із використання.

Під час різдвяних та пасхальних богослужінь також було введено читання послань від Патріарха Московського та всія Русі, а також Митрополита Київського і Галицького, екзарха України.

Було зазначено про 87 священників, які продовжували нести «антиправославну» діяльність, існування «сект», до яких зараховували суботників і п'ятидесятників, а також «покутників», які «намагаються оживити труп колишньої уніатської церкви».

20–21 лютого 1974 р. в Києві відбулось засідання Ради архієреїв західних єпархій українського екзархату Руської Православної Церкви. Присутніми були: митрополит Львівський і Тернопільський Ніколай, архієпископ Мукачівський та Ужгородський Григорій, архієпископ Івано-Франківський і Коломийський Йосиф, митрополит Херсонський та Одеський Варлаам, єпископ Переяслав-Хмельницький, вікарій Київської єпархії, та управитель справами Українського Екзархату. Так, було вирішено проводити перевірку приходського життя в єпархіях. Під час засідання прийняли практику направляти до Почаївської лаври або до кафедральних соборів для отримання практичних навиків право-

⁷ ДАЗО. Спр. 67. Арк. 43–51.

славного богослужіння священників, які допускали порушення Уставу православної Церкви. Пастирям церков потрібно було проводити духовно-виховну роботу серед вірян у дусі православ'я та патріотизму. З цією метою вони щорічно мали виголошувати проповідь на тему православ'я та в письмовому вигляді презентувати їх єпархіальному управлінню. Також «благочинні» повинні були доносити про порушення з метою подальшого їх виправлення. Правлячим архієреям рекомендовано направляти новопризначених священників на проходження практики в досвідчених пастирів. Кандидати в духовні навчальні заклади повинні були отримати рекомендації відповідно до вимог Руської Православної Церкви⁸.

Уповноважений ради в справах релігії по Закарпатській обл. у листі до Закарпатської обласної ради народних депутатів про хід виконання критичних зауважень, висловлених на пленумі Закарпатського обкому комуністичної партії України 25 грудня 1978 р. з питань дотримання законодавства про релігійні культи, інформував про активізацію своєї роботи з контролю за діяльністю релігійних об'єднань щодо отримання обмежень на задоволення релігійних потреб у межах чинного законодавства. Уповноважений інформував про збільшення виявлень порушень законодавства. Зокрема за дев'ять місяців 1979 р. було виявлено декілька незаконних зборів сектантів в Іршавському, Виноградівському та Ужгородському р-нах, за що керівники зборів були притягнені до адміністративної відповідальності.

За окремі порушення в селах Великі Лучки Мукачівського р-ну та Великі Ком'яти Виноградівського р-ну 19 служителів культу отримали письмове попередження. До прикладу, священнослужителів Великих Лучок попередили стосовно прийому вірян із інших областей та надання їм можливості виступити в рамках зборів так званого біблійного уроку⁹.

Неодноразовими є випадки посилення контролю за діяльністю працівників міських та районних рад шляхом усунення їх із посад, проханням посилити заходи по припиненню незаконної діяльності незареєстрованих релігійних груп. Зазначено, що єгови́сти, п'ятидесятники, адвентисти, реформісти, методисти регулярно проводили нелегальні молитовні збори, за що не були притягнуті до відповідальності¹⁰.

Відповідно до довідки Уповноваженого ради в справах релігій по Закарпатській обл. І.І. Ващинця «про деякі відомості про релігійні об'єднання адвентистів сьомого дня в Закарпатській області станом на 01.04.1979 р.», нараховувалося 10 релігійних об'єднань, в яких було 830 вірян. Зафіксовано порушення законодавства про релігійні культи, причиною якого було читання біблійного уроку для вірян. Отримано попередження вірянами в с. Буштино за спробу проведення молитовних зборів не за місцем реєстрації¹¹.

В області успішно продовжується заміна та популяризація святкування 1 листопада як Дня пам'яті померлих замість релігійного звичаю святкування Дня пам'яті покійних.

Велись зведені річні звіти Уповноваженого Ради у справах релігій та виконкомів міських і районних Рад депутатів трудящих про діяльність релігійних організацій.

У статистичному звіті Уповноваженого Ради у справах релігій по Закарпатській обл., складеному на основі аналізу даних, отриманих від місцевих органів влади, звітується про те, що було проведено велику роботу зі зменшення обрядовості (вінчання, хрещення) та збільшення доходів у Католицькій (+5003 руб.), Реформаторській (8786 руб.) та Руській Православній (10838 руб.) Церквах внаслідок добровільних пожертв. Причинами незначних змін у порівнянні з попереднім звітним періодом називали відсутність атеїстичного суспільства, примирення місцевих органів влади з релігійністю населення та небажання людей змінювати свою конфесійну приналежність, ріст матеріальних статків влади, покращення контролю за фінансовою діяльністю служителів культу, вплив зарубіжної релігійної пропаганди на вірян¹².

Табл. 2. Звітність про основну релігійну обрядовість в Закарпатській обл. станом на 1971 р.

Релігія і церква	Хрещення	Вінчання	Відспівування
Руська Православна Церква	8206	1768	4309
Католицька Церква	791	159	827
Реформаторська Церква	1438	430	812
Євангельські християни-баптисти	67	7	23
Адвентисти сьомого дня	15	4	12
Всього	10517	2368	5983

⁸ ДАЗО. Спр. 67. Арк. 9–12.

⁹ Там само. Арк. 17.

¹⁰ Там само. Арк. 16.

¹¹ Там само. Арк. 12.

¹² Там само. Спр. 170. Арк. 1–2.

Далі Уповноважений звітує за 1973 р.: кількість хрещень зменшилась до 1431, вінчань – 2478, за 1974 – хрещення знизилось на 1,8%, вінчання – 2,5%, відспівування – 3,3%, за 1975 р. – хрещених зменшилось до 574, вінчань – до 52 пари, за 1976 р., є продовження процесу «незначного поетапного зниження хрещення дітей і відспівувань над померлими». Так, кількість хрещених дітей зменшилась до 44, а відспівувань до 185, кількість вінчаних пар – до 7¹³.

Зазначено збереження високого рівня поховань – у 1969 – 5763, в 1973 – 6023; за 1974 р. зменшилось на – 3,3%.

Сесія обласної ради зобов'язала місцеві ради, керівників підприємств, громадських організацій проводити роботу з мешканцями, щоб церемоніал поховання робітників, колгоспників, службовців, пенсіонерів та членів їхніх сімей були справою адміністрації, громадських організацій та місцевих депутатів трудящих. Для цього проводилося облаштування кімнат для проведення урочистих подій у населених пунктах. Часто спостерігалася бездіяльність місцевих органів влади, які самі пояснювали це можливим назріванням бунту серед населення¹⁴.

Особлива увага приділялась кількості служителів культу греко-католицької Церкви. Зокрема станом на 1979 р. нараховувалось 65 колишніх греко-католицьких служителів культу, які не побажали приєднатися до РПЦ. Серед них, у м. Ужгород – 19 осіб, у м. Мукачево – 17, Берегівський р-н – 9, Виноградівський – 6, Ужгородський та Іршавський – по 4, Хустський та Рахівський – по 2, Мукачівський та Тячівський – по 1 особі.

Станом на 1979 р. повідомляється, що в Закарпатській обл. на облік взято 13 незареєстрованих сектантських груп (581 людина).

Відповідно до інформації про стан кладовищ і похоронної справи, в Закарпатській обл. станом на 1972 р. релігійні фанатики не порушували радянського законодавства управління кладовищами та організацією паломництва до так званих святих місць.

В області проводилась кампанія зі зміни призначення культових будинків, які належали релігійним організаціям, перетворення їх на склади, магазини, клуби тощо. Найбільше порушень виявили у Виноградівському та Тячівському р-нах.

У листі до Ради в справах релігій при Раді Міністрів УРСР від 28.05.1979 за № 98 зазначається, що за даними міськвиконкомів і справ Уповноваженого, в області знято з реєстрації 240 церковних приміщень, з них 66 синagog (було біля 600 синagog у відповідності до населених пунктів області), освоєно 181 культове приміщення, залишилось у користуванні 34 церковні приміщення, порівняно з 1961 р., коли нараховувалось 218 знятих з реєстрації молитовних приміщень¹⁵.

Уже 30 червня 1981 р. було затверджено постанову Політбюро ЦК Компартії України, де радянські органи влади зобов'язувалися розробити заходи з «освоєння» церковних приміщень, які були «звільнені» внаслідок «розпаду» і зняття з реєстрації релігійних об'єднань.

Навіть в Радянському Союзі відбувалась міжнародна комунікація представників релігійних общин, проте з низкою перевірок, досліджень по особах та подальшим наглядом. Єпископу Реформатської Церкви Закарпатської обл. Форгону П.П. єпископом Товтом з Угорщини було обіцяно в подарунок привезти 500 Біблій, 400 молитовників, 30 коментарів та 70 молитовних книг Сікса, однак місцева влада зібрала дані про єпископа Форгона та вказала на непотрібність книг з огляду на те, що ними вже користувалися¹⁶.

Загалом, передумовами незначного послаблення контролю релігійного життя стала зміна кадрів в радянських центральних органах влади та зміна парадигми підходу до релігії як чинника насаджень населенню потрібної ідеології, адже, незважаючи на спроби влади прищепити атеїстичну доктрину населенню та очолити релігійне життя через Руську Православну Церкву, жителі Закарпаття продовжували дотримуватися релігійних свят, обрядності та відвідувати ту конфесію, до якої попередньо належали. 1970-ті рр. є складними для аналітики, бо говорити про якісь достовірні дані досить складно – Церква продовжувала функціонувати під прикриттям, проводити тайнства хрещення, вінчання та поховання, духовні служителі (священники, ченці, черниці, особливо греко-католицької віри) після офіційного переходу до Руської Православної чи Римо-Католицької Церкви продовжували дотримуватись обрядів. Статистика повинна показувати успішну боротьбу з «сектантами», тому, безперечно, зберігається позитивна динаміка їх скорочення. Часто на певні дії священнослужителів місцеві органи влади «закривали очі», проте зберігається нагляд за ними, традиційні доноси та скарги, пропагування через релігійні промови в про-

¹³ ДАЗО. Спр. 69. Арк. 1–3.

¹⁴ Там само. Спр. 70. Арк. 5.

¹⁵ Там само. Оп. 2. Спр. 46. Арк. 44.

¹⁶ Там само. Оп. 4. Спр. 72. Арк. 22–47.

владних церквах потрібної для тогочасної влади ідеології, фіксуються порушення радянського законодавства, здійснення обрядів «сектантами».

Особливу увагу привертають богослужіння під час великих релігійних свят, на які скеровувалися «спостерігачі» з метою документування всього, що там відбувалось – від демографічних характеристик до мови ведення служби, проповідей, торгівлі солодощами біля церков та організації альтернативних занять органами місцевої влади для вірян, щоб не було бажання відвідувати службу.

Як бачимо, радянська влада намагалася впливати на релігійну активність населення, проте чимало вірян продовжувало брати участь у релігійних обрядах, що свідчить про стійкість релігійної свідомості населення.

References

Bondarchuk, P., Danylenko, V., Krupyna, V., Kubalskyi, O. (2010). *Relihiina polityka v Ukraini u 1960-kh–1980-kh rr. i suchasna praktyka mizhkonfesiinykh vidnosyn* [Religious policy in Ukraine in the 1960s–1980s and the current practice of interfaith relations]. Kyiv, Ukraine.

Pomaz, Yu. (2010). *Osoblyvosti ateistychnoi polityky i stan obektiv kultovoho pryznachennia v ser. 1960-kh – na poch. 1970-kh rr. v Ukraini* [Peculiarities of atheist policy and the state of religious buildings in the mid-1960s – the early 1970s in Ukraine]. *Filosofski obrii – Philosophical horizons*, 24, P. 194–208.

Іванчик Мирослава Миронівна – аспірантка третього курсу навчання ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (пл. Народна, м.Ужгород, 88000, Україна).

Ivantsyk Myroslava – postgraduate student of the third year of study at the State higher scientific institution «Uzhhorod National university» (Narodna Sq., Uzhhorod, 88000, Ukraine).

E-mail: myroslava.ivantsyk@uzhnu.edu.ua

STATE-CONFESSIONAL RELATIONS IN ZAKARPATTIA OBLAST in the 1970S

*The 1970s showed the contradictions of party and church politics in the USSR. From one side, it is necessary to adhere to the fight against religious, traditions, the church and believers. On the other side, there was a pragmatic approach to religion as a factor needed by the government in social cohesion, strengthening of national patriotism, communication with citizens and planting the necessary party ideological narratives. **The purpose of the article** is to study preconditions and situation of religious organizations, strengthening the processes of checking their activities, especially ritualism. The author applied the historical-comparative **method** of the situation in the late 1960s and 1970s on the territory of Zakarpattia oblast; also, the method of analysis of archival documents, letters and statistical data from the DAZO funds (mainly fund 1490), generalization and determination of trends in 1970. A systematic approach to the study of political and socio-economic phenomena in their interrelationships, comparative-historical and historical-chronological methods were taken into account. **Scientific novelty.** For the first time, the state of religious organizations, the attitude to ritualism in 1970, were analyzed by following the trends during the decade in the territory of Zakarpattia oblast. **Conclusions.** In general, in the 1970s was a slight relaxation to religion, but persecution of believers, popular anonymous complaints and denunciations continued. Adaptation of religious holidays to a secular character was carried out. Divine services were constantly monitored with an indication of those present. The Russian Orthodox Church is prospered, the mechanism of training and internship of newly ordained clergy is being approved. The Soviet authorities are aware of the need for reorientation.*

Key words: religion, ritual, Russian Orthodox Church, commissioner for religious affairs in the Zakarpattia oblast, religion in Zakarpattia.

Дата подання: 27 серпня 2024 р.

Дата затвердження до друку: 13 лютого 2025 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Іванчик, М. Державно-конфесійні відносини в Закарпатській області у 1970-х рр. *Сіверянський літопис*. 2025. № 1. С. 96–101. DOI: 10.58407/litopis.250107.

Цитування за стандартом APA

Ivantsyk, M. (2025). *Derzhavno-konfesiini vidnosyny v Zakarpatskii oblasti u 1970-h rr.* [State-confessional relations in Zakarpattia oblast in the 1970s]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 1, P. 96–101. DOI: 10.58407/litopis.250107.

